

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
У ПЕРІОД КРИЗОВИХ ЗМІН.
СУЧАСНІ ВІЗІЇ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**PRACA SOCJALNA
W OKRESIE ZMIAN KRYZYSOWYCH.
WIZJE NOWOCZESNE**

MONOGRAFIA ZBIOROWA

*За науковою редакцією
Пелеха Юрія Володимировича*

Видавництво
"Волинські обереги"

2023

УДК 36
С-69

Затверджено рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 12 від 5 грудня 2023 року)

За науковою редакцією **Пелеха Юрія Володимировича**

Рецензенти:

Г. П. Шевченко, д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України;

І. В. Малафійк, д-р пед. наук, професор;

Гжегош Гжибек, д-р хаб., професор.

Авторський колектив:

Галатюк М. Ю. (розділ 3.2); *Давиденко Г. В.* (розділ 2.2); *Daszykowska-Tobiasz J.* (розділ 1.2); *Korala E.* (розділ 2.5 – у співавторстві); *Kawka K.* (розділ 2.6 – у співавторстві); *Левчук І. Б.* (розділ 3.1 – у співавторстві); *Muszkietka R.* (розділ 2.5 – у співавторстві; 2.6 – у співавторстві); *Нечипорук Л. І.* (розділ 1.1); *Оксенюк О. В.* (розділ 1.3); *Пелех Ю. В.* (наукова редакція, передмова, розділ 3.1 – у співавторстві); *Петрук Л. П.* (розділ 3.3); *Стеца Н. В.* (розділ 2.4); *Філоненко Р. С.* (розділ 2.3); *Шевців З. М.* (розділ 2.1).

С-69 Соціальна робота у період кризових змін: сучасні візії: колективна монографія. За наук. ред. Пелеха Ю. В. – Рівне: Волинські обереги, 2023. 308 с.

ISBN 978-617-8260-70-5

Колективну монографію «Соціальна робота у період кризових змін: сучасні візії» розроблено у відповідності до наукової тематики кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету. У монографії окреслено основні тенденції розвитку соціальної роботи у період кризового стану, спричиненого пандемією COVID-19 та воєнною агресією російської федерації проти незалежної держави Україна. Системно, різнобічно і цілісно розкрито проблеми сучасної методології, теорії і практики соціальної роботи та висвітлено авторські візії щодо оновлення її змісту в умовах воєнно-кризового стану. На теоретико-практичному рівні запропоновано нові методики формування особистості сучасного соціального працівника, асистента родини, фахівця з інклюзивної освіти у процесі професійної підготовки.

Для соціальних працівників, студентів спеціальності 231 «Соціальна робота», фахівців інклюзивної сфери, фізичної реабілітації, слухачів докторантських студій, викладачів ЗВО.

УДК 36

ISBN 978-617-8260-70-5

© Авторський колектив, 2023

© "Волинські обереги", 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Розділ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ПЕРІОД КРИЗОВОГО СТАНУ	7
1.1. Соціальна робота із внутрішньо переміщеними особами в Україні в умовах війни	7
1.2. Завдання соціальних працівників у період пандемії COVID-19.....	31
1.3. Соціально-педагогічна робота із сім'ями трудових мігрантів	41
Розділ II. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	66
2.1. Підготовка здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» до надання соціальної послуги супроводу в інклюзивному середовищі	66
2.2. Цифрова інклюзія та доступність в Україні та світі. Аналіз тенденцій та перешкод	88
2.3. Інклюзивне навчання як аспект соціально-педагогічного простору сучасної України.....	126
2.4. Сучасні підходи щодо використання арт-терапії у соціальній інклюзії	146
2.5. Рухотерапія осіб похилого віку.....	164
2.6. Рухотерапія дітей із інтелектуальними розладами	181

Розділ III. ІННОВАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	195
3.1. Інтерактивні театральні методики в роботі соціального працівника / соціального педагога	195
3.2. Сучасні здоров'язберезувальні технології у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.....	247
3.3. Самоосвіта – як важливий компонент професійного самовдосконалення майбутнього фахівця	273
ПРО АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	297
ПРО КАФЕДРУ.....	305

3.3. Самоосвіта – як важливий компонент професійного самовдосконалення майбутнього фахівця

Ta praca poświęcona jest problematyce samodoskonalenia zawodowego przyszłych specjalistów w sferze społeczno-pedagogicznej. Samodoskonalenie obejmuje kształtowanie umiejętności organizacyjnych i samodzielnej pracy, która stanowi integralną część procesu edukacyjnego w szkolnictwie wyższym zgodnie z wymaganiami kredytowo-modularnymi system edukacji.

W artykule dokonano analizy naukowych podejść do wyjaśnienia istoty pojęcia „samodzielnej pracy studentów”. Składają się na nią: treść, zadania, podstawowe formy i sposoby organizacji zajęć edukacyjnych i poznawczych słuchaczy; wiodąca rola nauczyciela. Podstawowe umiejętności, które student musi opanować, aby pomyślnie realizować samodzielne zadania obejmują: czytanie z uwzględnieniem różnych celów, praca ze źródłami pierwotnymi, wyszukiwanie niezbędnych informacji, korzystanie z podręczników, robienie notatek, kompletowanie teczek, zaznaczanie głównych punktów w procesie słuchania, krótkie i zwięzłe formułowanie własnych myśli; umiejętność analizowania i klasyfikowania zjawisk, wyciąganie wniosków, samodzielne wyznaczanie zadań.

Zwrócono uwagę na formy kontroli i oceny wyników samodzielnej pracy studentów. Wydaje się, że uzasadniony jest wniosek, iż umiejętności i zdolności nabywane samodzielnie przez studentów studiów wyższych stają się później podstawą kształtowania ich kompetencji zawodowych. Zebrany materiał empiryczny uzasadnia dalsze badania naukowe nad tym problemem, a mianowicie: opracowanie doskonalszych kryteriów oceny samodzielnej pracy studentów; wykorzystanie możliwości kształcenia na odległość oraz nowoczesnych technologii komputerowych w organizacji tego typu działalności; badanie przejrzystych schematów związku umiejętności samodzielnej pracy studentów z kształtowaniem ich kompetencji zawodowych.

Słowa kluczowe: *edukacja, kształcenie pedagogiczne, samokształcenie, samodzielna praca uczniów, działalność edukacyjno-poznawcza, kompetencje zawodowe, sfera społeczna, pracownik społeczno-pedagogiczny.*

This work is devoted to the problem of professional self-improvement of future specialists in the socio-pedagogical sphere through the formation of organizational skills and independent work, which is an integral part of the educational process in higher education in accordance with the requirements of the credit-modular system of education.

The article analyzes scientific approaches to clarifying the essence of the concept of "independent work of students"; the content, tasks, basic forms, and methods of organizing students' educational and cognitive activities are outlined; attention is focused on the leading role of the teacher. The basic abilities and skills that a student should master in order to successfully complete independent tasks are formulated, namely:

reading for different purposes, working with primary sources, searching for the necessary information, using reference books, taking notes, compiling file folders, highlighting the main points in the listening process, formulating one's own thoughts briefly and succinctly; ability to analyze and classify phenomena, draw conclusions, set tasks independently.

Attention is focused on the analysis of forms of control and evaluation of the results of students' independent work; the conclusion that those abilities and skills acquired by students in higher education on their own, later become basic in the formation of their professional competences, is substantiated; further scientific research on this problem is foreseen, namely: the development of more perfect criteria for evaluating students' independent work; use of distance learning opportunities and modern computer technologies in the organization of this type of activity; study of clear schemes of the relationship of students' independent work skills with the formation of their professional competences.

Keywords: *education, pedagogical education, self-education, independent work of students, educational and cognitive activity, professional competence, social sphere, a socio-pedagogical worker.*

Нестійкість сучасного суспільства, що увійшла в усі сфери життя, викликана появою новітніх технологій і комп'ютерної техніки, потребує швидкої реакції системи освіти в царині професійної підготовки фахівців. Традиційна система освіти не може задовільнити тих змін, що відбуваються в усіх сферах соціально-економічного й духовного життя сучасного суспільства. На жаль, сучасна освіта не завжди вчасно і належним чином реагує на зміни ринку праці, кон'юнктурні коливання тощо. В результаті виникає суперечність між діючою системою підготовки фахівців різного профілю, не достатньо орієнтованою на формування потреби у постійному підвищенні рівня знань, навичок, умінь та вимог суспільства. Інформатизація усіх галузей виробництва підвищує попит на інтелектуальність населення, його орієнтації в інфопросторі, творчого мислення, комунікативних навичок тощо. Тому виникає необхідність пошуку такої парадигми системи отримання знань, яка б, спираючись на фундаментальні принципи, водночас стала ефективною для розвитку людського суспільства і задовільнення його назрілих потреб. У зв'язку з тим вектор модернізації сучасної освіти спрямований на формування фахівця, який здатний швидко пристосовуватися до змінних умов і ситуацій на ринку праці, нових вимог до професійної діяльності. Працедавці

віддають сьогодні перевагу людям, які вміють вчитися самостійно, досягати поставленої мети, знаходити і використовувати необхідну інформацію, працювати з різними джерелами інформації, підвищувати свій професійний рівень, перекваліфіковуватись

Однією із вимог сучасного суспільства до особистості є сформоване вміння і бажання вчитися і самоудосконалюватися впродовж життя. У нових соціокультурних реаліях, неперервна освіта є нагальною необхідністю для кожної людини, що супроводжуватиме її професійне та особисте життя. Знання стає єдиним джерелом стійкої конкурентної переваги. Вирішення цієї проблеми лежить в освітній площині, бо саме освіта є реальним посередником між особистістю і суспільством. Адже інтереси, потреби, запити особистості, підготовка її до життя у соціумі, формування свідомості як громадянина суспільства, найбільш повно реалізуються у сфері освіти і засобами освіти.

Вчені стверджують, що трансформаційні процеси сьогодні охопили всі сфери життя суспільства: економіку, політику, духовне життя. Ці зміни досить серйозно впливають на структуру особистості. Щоб вижити і захистити себе, зберегти свою власну цілісність, людина повинна бути здатною до сприйняття цивілізаційних змін, саморегуляції власних мотивів і потреб, поведінки. [11]

Саме завдяки засобам освіти, людина може підготувати себе до сприйняття і розуміння суспільних трансформацій та їх наслідків, а звідси сформувати власну, активну життєву позицію щодо участі у суспільних процесах. Трансформаційне суспільство потребує від людини інноваційного мислення і інноваційної діяльності, здатності до новаторства. В основі цих речей лежить не лише здатність до нового мислення, а й переосмислення існуючих теорій, сталих істин, правил та норм поведінки в науці, освіті, політиці, культурі. Цю думку досить активно розвиває у своїх наукових працях академік В. Г. Кремень стверджуючи, що саме «інноваційна діяльність людини і зможе осмислити ті проблеми та суперечності, які породжує сучасний етап розвитку науково-технічної революції» [10, 6, 20].

Щоб успішно зреалізувати назрілі завдання в царині підготовки майбутніх фахівців соціально-освітньої сфери, варто зацентрувати увагу на такій невід'ємній складовій частині навчального процесу, як самопідготовка майбутнього педагога.

Позаяк, ХХІ ст.. проголошено століттям суспільством знань, в українській науці появився новий напрям інтегрованого дослідження під назвою: «Освітологія» (за авторством В. Огнев'юка), сферою дослідження якої є: вся структурно-функціональна, історично-прогностична і предметна множина освітніх смислів [13]. Враховуючи цю думку, можна стверджувати, що для фахівця освітньої і соціальної сфери, професійно обов'язковим компонентом, є формування освітлогічної компетентності, яка полягає у розумінні необхідності і здатності, постійно поповнювати запас своїх знань, власної професійної відповідності і відповідальності. Іншими словами, мова йде про безперервне навчання і освіту, яка є основою сталого розвитку людини. Сучасний фахівець, це не лише носій достатнього обсягу знань, умінь та навичок, але й здатний до безперервної самоосвіти. Для вищої школи сьогодні залишається актуальною проблема, як професійного так і особистісного розвитку студента. Значущість цілісного вивчення професійно-особистісного розвитку тут є очевидна: так як без високодуховної особистості не може бути професіонала, так і без професійного самоствердження – самовдосконаленої особистості. У цьому контексті дослідниця Л. Пуховська, зазначає що: «професійна підготовка вчителів, як самостійний феномен зі своїми специфічними характеристиками і особливостями, базується на певній системі цінностей. Учитель є носієм і виразником тих цінностей, що лежать в основі суспільного життя, якому відводиться роль своєрідного інструменту передачі суспільних цінностей, посередника між суспільством і дитиною» [15].

Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої і соціальної сфери у вищих закладах освіти України, розглядається у єдності трьох основних складових: 1) фахова підготовка; 2) психолого-педагогічна; 3) науково-методична (дидактична). Професійна підготовка має бути зосереджена на формуванні у нього низки певних професійних компетентностей.

Проблемі професійних компетенцій та компетентностей учителів в українській педагогічній науці присвячено багато наукових розвідок, які стосуються трактування суті та змістового наповнення цих понять [О. Афанасьєв, Л. Базиль, М. Головань, Л. Болтов, Т. Гудкова, І. Якименко, В. Якименко, А. Теплицька та ін.]. Зокрема

вченими розмежовуються поняття «педагогічна компетентність» та «професійна компетентність». Так поняття «педагогічна компетентність» поєднує у собі теоретичну та практичну готовність майбутнього фахівця до здійснення педагогічної діяльності, а «професійна компетентність» конкретизується низкою таких компетентностей, як: інформаційна, комунікативна, продуктивна, моральна, психологічна, предметна, соціальна, математична, автономізаційна, особисті якості учителя. Виходячи із важливості та актуальності даного питання у педагогічній науці з'явився термін «компетентнісний підхід», «компетентнісно орієнтована освіта» [9]. Так, дослідник Л. Базиль розмежовує поняття «компетенція» і «компетентність» хоча вони мають синонімічний зв'язок. Об'єктивні умови і сфера діяльності особистості формують компетенції, а особистісні якості людини є основою формування її майбутніх компетентностей [1]. Переважна більшість вчених також трактує поняття «компетентність» саме через особистісні якості. Встановлено, що професіоналізація освіти потребує самостійної науково-пошукової діяльності студентів, яка слугуватиме базою для формування освітологічної компетенції майбутнього фахівця.

Самоосвіта вважається надійним надбанням самої особистості, і є засобом її самореалізації, побудови власної професійної кар'єри.

Метою нашого дослідження є аналіз самоосвітньої діяльності студентів, як важливої складової їх професійної підготовки та формування готовності до інноваційної діяльності у сучасному соціально-освітньому просторі.

У сучасних дослідженнях вчених з даної проблеми А. Айзенберг, В. Буряк, М. Бондаренко, Т. Борисова, О. Малихін, О. Прокопова) поняття самоосвіта трактується, як усвідомлена, неперервна самостійна діяльність, як в межах освітнього процесу закладу вищої освіти, так і поза ним, спрямована на вмотивоване засвоєння майбутнім фахівцем нових знань і навичок, в т.ч. умінь інноваційної діяльності, що саморегулюються особистістю. Так дослідник О. Малихін виокремлює 4 елементи професійної самоосвіти: 1) внутрішня потреба в самоудосконаленні, система особистісних і професійних цінностей, емоційно-вольова сфера; 2) система знань, умінь та навичок самоосвіти особистості; 3) уміння і навички працювати з різними джерелами

інформації; орієнтуватися в об'ємі інформації; виокремлювати головне в інформаційних технологіях, можливість його фіксування тощо; 4) система організаційно-управлінських вмінь та навичок (прогнозувати і виконувати задачі самоосвіти, планувати свою роботу, вміло розподіляти зусилля і час, створювати сприятливі умови для самодіяльності, здійснювати самоконтроль та самооцінку результатів [12].

Дослідник О. Бурлака визначає такі функції самоосвіти: 1) всебічний загальнокультурний розвиток особистості, задоволення моральних, інтелектуальних та інших духовних потреб; 2) компенсаторна функція, яка забезпечує вирівнювання недоотриманої за певних причин повноцінної базової освіти, її фрагментів [2].

Навчально-пізнавальна діяльність студентів створює основу для самоосвітньої діяльності. Її головне завдання полягає в тому, щоб навчити студентів вчитися самостійно. Вона покликана озброїти їх набором навчальних дій, допомогти засвоїти теоретичні знання; навчити орієнтуватися в різних джерелах інформації для вирішення практичних завдань; зорієнтувати майбутніх вихователів, учителів, соціальних працівників на інноваційну педагогічну діяльність, ознайомлення з передовим досвідом; застосування новаторських ідей та технологій, як у закладах вищої освіти так і в сучасних освітніх закладах дошкільної та середньої освіти. Процес самоосвіти обумовлюється комбінацією понять: автономія і накопичення досвіду (насамперед логічних і практичних дій). Тобто з одного боку особистість ідентифікує себе, як суб'єкт своєї діяльності, з іншого – у процесі власного удосконалення набуває суб'єктивного професійного досвіду. Без усвідомлення себе суб'єктом власної діяльності і здобування професійного досвіду, процес саморозвитку неможливий. Самоосвітня діяльність виходить за рамки навчання. Механізмом її здійснення виступає сам студент, його потреби та інтереси. При організації навчальної діяльності необхідно акцентувати увагу на значущості самоосвітньої діяльності в особистісному і професійному становленні студентів, та необхідності формування їхньої готовності до здійснення цієї діяльності. Самоосвітня діяльність є важливим чинником становлення особистості, наповнює і збагачує освіту, яку отримують майбутні фахівці у вищій школі. Ряд вчених ототожнюють поняття «самоосвіта», «самоосвітня діяльність» та «самостійна робота студентів» вважаючи

їх синонімами та взаємодоповнюючими один одного [Є. Єрмоїна, Р. Скульський, М. Трофімова, О. Щербакова та ін.]. Інші ж вчені вважають, що самоосвітня діяльність не піддається зовнішньому вимірюванню, зовнішньому контролю і в принципі не вимагає його. Ця діяльність здійснюється за внутрішніми мотивами особистості. Самостійна ж робота студентів характеризується чіткою організацією і повною підконтрольністю з боку викладача. В цьому і відмінність між цими двома видами діяльності, хоча вони взаємодоповнюють один одного виступаючи в той же час цілісною системою. Самостійна робота і самоосвіта студентів, що розглядається як цілісна система, володіють загальними властивостями; спостерігається збіг їх окремих сторін, функцій, а також можливі взаємопереходи одне в одного.

В університетській освіті існує тенденція до автономізації самостійної діяльності студентів, тобто розгляду її не як частини у системі підготовки фахівця, а як одну із форм навчання студентів. У процесу організації самостійної роботи, мало приділяється уваги питанням, які стосуються розвитку студентів інтересу до самоосвітньої діяльності, потреба і установки на самоосвіту. Самостійна робота студентів зводиться лише до виконання самостійних завдань. Самоосвітня діяльність розглядається нами ж, як цілісна, багаторівнева, відкрита, особистісно-орієнтована система творчої самореалізації, саморозвитку та самоствердження майбутніх фахівців. Вона характеризується більш високим рівнем пізнавальної активності студентів, їй притаманні переважно всі ті ж характеристики, що і навчальні, але вона носить направлений характер на конкретну особистість студента, його професійний розвиток, бо її зміст визначається освітньою стратегією самого індивіда, його мотивацією, установками і потребами, які виступають механізмом його професійного становлення.

З часу впровадження кредитно-модульної системи навчання у вищих навчальних закладах України значна частина навчального матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами. Рекомендовані норми міністерства освіти і науки України становлять від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального часу. Це є свідченням того, що самостійна робота студентів під керівництвом викладача розглядається, як важливий резерв у формуванні їхніх майбутніх професійних компетентностей. Однак, аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень з даної проблематики дозволяє зробити висновок про

недостатню готовність студентів (50 %) і викладачів (20 %) до якісної організації та проведення цього напрямку навчальної роботи.

У дослідженнях вчених розглядаються два підходи щодо з'ясування суті поняття «самостійна робота». З одного боку, самостійна робота розглядається, як вид навчального заняття поряд з лекцією, семінаром чи практичним заняттям, суттєвими ознаками якої є: обов'язковість виконання у відведений за розкладом день і час; робота без посередньої участі викладача, але з обов'язковістю її контролю [7, 17, 22]. За іншим твердженням самостійна робота охоплює всю інтелектуально-пізнавальну діяльність студента, пов'язану з виконанням певних видів навчальних завдань [А. Козак, О. Малихін]. Незважаючи на певні розбіжності у трактуванні цього поняття, вчені єдині в думці про те, що самостійна робота має базуватися на педагогічних і психологічних закономірностях, детермінуватися змістом, методами та формами, а також врахуванням індивідуальних типологічних особливостей студентів. Саме такий підхід дає можливість комплексно впливати на процес засвоєння студентами навчального матеріалу та формувати певні особистісні характеристики.

Вважаємо, що логічно та раціонально побудована система з організації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі є серйозним підґрунтям для формування професійних компетентностей майбутніх учителів та соціальних працівників, а основні уміння і навички самостійної роботи, які набуває студент стають у подальшому базовими для продовження їх самоосвіти, бо як стверджує академік С. Гончаренко, що самоосвіта – це освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Як аксіома, у суспільстві домінує думка про те, що учитель, який перестає працювати над своїм розвитком, не приймає участі в інноваційній діяльності, не є суб'єктом педагогічної діяльності. Іншими словами не має творчості – немає учителя. Нами було проведено опитування випускників нашого університету (вчителі історії, 50 учасників), які мали педагогічний стаж не більше 10 років. Тема опитування була наступною: «Як швидко ви адаптувалися у школі і включилися у самостійну діяльність?». Лише 25% з них відповіли, що без проблем включилися у самостійну педагогічну роботу. Це свідчить про те, що такі базові компоненти їх професійних

компетентностей, як: здатність працювати самостійно без постійного керівництва, брати на себе відповідальність, виявляти ініціативу, помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення, приймати рішення на основі власних суджень проявляються дуже рідко. Серед учасників експерименту лише 20% молодих учителів зуміли пройти атестацію на предмет підвищення їх кваліфікаційного рівня у термін до 5 років педагогічної роботи у школі.

Самостійна робота, як один із видів навчально-пізнавальної діяльності студента виконує три основні функції: навчальну, пізнавальну, контрольно-корегуючу. Вона охоплює три етапи: 1) підготовка студента до виконання завдання (теоретична, психологічна, організаційно-методична, матеріально-технічна); 2) безпосереднє виконання навчального завдання; 3) аналіз виконаного завдання. Кожен з перерахованих етапів по своєму є важливим. До прикладу: теоретична готовність передбачає застосування студентом попередньо здобутих знань; психологічна – наявність стійких мотивів до виконання того чи іншого завдання; практична – здатність оптимально планувати самостійну роботу, використовуючи лекції, підручники, посібники, довідники; організаційно-методична та матеріально-технічна готовність передбачає забезпечення студента літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою. На етапі безпосереднього виконання завдання важливим є мобілізація таких механізмів пізнання як відчуття, сприймання, увага, мислення, а також таких особистісних якостей як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність, глибока вмотивованість. Завершальний етап виконання самостійного завдання полягає в аналізі та оцінці (самооцінці) самим студентом якості затрачених зусиль і часу на виконання поставленого завдання.

Організація самостійної роботи передбачає дотримання двох базових вимог: 1) розвиток мотиваційної установки студентів метою якої є вироблення у них об'єктивної потреби у постійному розумовому розвитку; 2) поступове нарощування складності завдань і доведення їх до потрібного рівня. Дотримання цих вимог робить самостійну роботу більш ефективною, викликає інтерес у тих, хто навчається та інтерес до вивчення навчальної дисципліни.

Провідну роль в організації самостійної роботи виконує викладач, так, як його функція полягає в керуванні, організації і

контролі за відбором змісту методів, прийомів та форм цієї роботи. Ядром самостійної роботи є визначення і чітке формулювання педагогом певного кола завдань, які обумовлюють даний процес. Зміст завдань визначає викладач, виходячи з дидактичної мети, яку потрібно досягти: пошук нових знань, їх осмислення і закріплення; формування практичних навичок; систематизація знань, їх перевірка тощо. Завдання можуть бути різного характеру: від репродуктивних до творчих. Вищим балом оцінюється творче завдання, бо воно містить у собі пізнавальні труднощі, видимі межі відомого і невідомого, викликає у студента незадоволеність тим запасом знань, які у нього є, а це сприяє розвитку творчих здібностей, формує здатність реально оцінювати соціально-педагогічну дійсність [19].

Методика організації самостійної роботи на прикладі вивчення педагогічних дисциплін включає в себе наступні завдання: формування у студента педагогічного мислення; оволодіння базовими педагогічними поняттями, генезисом їх розвитку; а також оволодіння технологією прийняття самостійних рішень. Основними формами цієї роботи є: робота з підручниками; словниками; довідниками; нормативними документами; конспектування фундаментальних праць з історії педагогіки, підготовка рефератів, доповідей; розв'язання ситуативних педагогічних завдань; складання коротких довідок з біографії видатних педагогів; розробка міні-навчальних проектів; складання порівняльних таблиць на кшталт: «Порівняльні аспекти народної та наукової педагогіки», «Порівняльна характеристика вимог до професійних компетентностей учителів у зарубіжних країнах та в Україні», складання тлумачних словників та добірка матеріалів за певними напрямками, написання творчих робіт на педагогічну тематику («Як я уявляю свою майбутню професію»); розв'язання тестових завдань, презентація результатів самостійної навчально-пізнавальної діяльності (див. табл. 3.3). Технологія виконання самостійних завдань багато в чому залежить від того, наскільки студент має достатньо сформовані певні уміння та навички в опануванні науковими знаннями самостійно, а саме: читання з різною метою, робота з першоджерелами, пошук необхідної інформації, користування довідниками, конспектування, складання картотек, виокремлення головного в процесі слухання, формулювання власних думок коротко і стисло; здат-

ність аналізувати та класифікувати педагогічні явища і процеси, робити висновки, самостійно ставити завдання. Аналіз змісту та завдань самостійної роботи студентів на прикладі вивчення педагогічних дисциплін, показав, що ефективність її зростає при дотриманні таких умов, як: введення у зміст роботи завдань, які моделюють майбутню професію та завдань підвищеної складності; своєчасний контроль з боку викладача; урізноманітнення форм та методів роботи.

Таблиця 3.3

**Структурно-логічні компоненти самостійної роботи студентів
(на прикладі вивчення педагогічних дисциплін)**

Джерело: власна розробка.

Невід'ємною складовою частиною організації самостійної роботи є контроль та оцінювання її результатів, яка має на меті забезпечити зворотній зв'язок «студент–викладач» і зробити на основі цього певні науково-методичні висновки. Найбільш ефективними формами контролю виявилися: перевірка письмових завдань, усне опитування, співбесіда по конспекту, контрольна робота, колоквиум, розв'язання тестових завдань та педагогічних задач.

Оцінювання різних видів самостійної роботи студентів має носити диференційований характер, враховуючи складність завдання, тобто завдання, які носять творчий характер, як от: написання творчих робіт на педагогічну тему, складання міні-навчальних проєктів, порівняльних таблиць, виступ на наукових студентських конференціях, підготовка та публікація тез, підготовка рефератів та їх огляд та ін. мають оцінюватися вищими балами; інші види навчальної діяльності такі як: складання коротких конспектів лекцій, робота з підручниками, словниками, конспектування праць з Історії педагогіки, складання коротких автобіографічних довідок, тлумачних словників до окремих тем оцінюються дещо меншою кількістю балів.

Варто зазначити, що самостійна робота студентів старших курсів має свої особливості, вона стає більш інтенсивною і різноманітною, бо пов'язана із проходженням педагогічної практики. У змісті самостійної роботи студентів III–IV курсів, переважають наступні види самостійної роботи: вивчення режиму та змісту роботи школи, методичної ради та методичного кабінету, підготовка та складання коротких довідок про передовий педагогічний досвід учителів школи, підготовка планів-конспектів уроків, планів-конспектів виховних заходів, підбір діагностичних методик для вивчення класного колективу, підготовка виступу на методичному об'єднанні вчителів-предметників, підготовка доповіді на підсумкову конференцію за результатами виконання індивідуального науково-дослідного завдання. Ці види самостійної роботи оцінюються також вищою кількістю балів. Завершальним видом навчально-пізнавальної самостійної роботи студента є виконання фахової випускової роботи, бакалаврського чи магістерського рівня, за результатами захисту якої студенту присвоюється певна кваліфікація.

Як відомо, основна компетентність майбутнього педагога і соціального працівника, полягає у поєднанні теоретичної та практичної

готовності до виконання професійних функцій. Дана компетентність конкретизується низкою наступних професійних компетентностей, а саме: інформаційна, комунікативна, продуктивна, моральна, психологічна, предметна, соціальна, математична, здатність до саморозвитку і самоосвіти, а також особистісні якості вчителя. Цей взаємозв'язок можна показати наступним рисунком:

Рис. 3. Взаємозв'язок понять «самостійна робота студентів», «професійні компетентності», «самоосвіта».

Вважаємо, що означені вище професійні компетентності майбутнього освітнього та соціального працівника успішно формуватимуться при раціональній організації і здійсненні такої важливої складової частини навчального процесу у вищій школі, як самостійна робота студентів.

Як відомо, результатом навчальної та освітньої діяльності є готовність студентів до самостійної діяльності у визначеній сфері, яка являє собою складне особистісне утворення, що характеризує її здатність до вирішення професійних проблем, методами самоосвіти, поєднує в собі ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, рефлексивно-оцінний компоненти. У цьому контексті слід детальніше зупинитися на характеристиці особливостей самоосвітньої діяльності студента та її провідної ролі у професійному самовдосконаленні майбутнього фахівця. Таким чином самоосвітня діяльність – це процес самовдосконалення, самозміни стану і ступеня якості самопізнання, самоорганізації, самовизначення, самооцінки, самоконтролю і саморозвитку особистості. Самоосвітню діяльність студента слід розглядати, як процес самоспоглядання, самопроекування та самобудування власного образу особистості майбутнього фахівця.

Якісна підготовка до професійної діяльності зумовлюється поєднанням навчальної та самоосвітньої діяльності, їх взаємозв'язком і спрямованістю на професійний та особистий розвиток майбутнього спеціаліста. Навчальна діяльність створює фундамент, основу для самоосвітньої діяльності, забезпечує необхідні умови для формування готовності майбутнього педагога до самостійної діяльності.

Самостійна робота студентів під керівництвом викладача розглядається як важливий резерв у формуванні їхніх майбутніх професійних компетентностей. Як вже було зазначено раніше, у студентів достатньо низький рівень готовності до організації і проведення цього напрямку навчальної роботи. Проведене нами дослідження щодо підготовленості студентів I–II курсів до здійснення самоосвітньої навчальної діяльності показало, що більше половини студентів (65%) не задоволені існуючими формами організації самостійної роботи. При цьому частина з них стверджують, що люблять самостійно працювати, але лише 30% першокурсників вважають себе підготовленими до здійснення цього виду навчальної діяльності. Основними факторами, що перешкоджають підвищенню ефективності самостійної роботи були названі такі: авторитарний стиль роботи викладача (33%) і використання ними застарілих методів навчання (40%). Це свідчить про те, що сьогодні потрібно не просто удосконалювати цей напрям роботи, а й докорінно та принципово його перебудувати.

Як вже було зазначено, самоосвітньою пізнавальною діяльністю студент охоплений, як в аудиторний так і в позааудиторний час. Аудиторна робота студентів сконцентрована на відвідуванні лекцій, участі у семінарських та практичних заняттях. Одним із різновидів самостійної роботи студентів на лекціях є вміння конспектувати лекцію викладача. Для цього студентам слід чітко пояснити що таке конспект і конспектування. Конспект – це осмислений, письмовий, короткий запис лекції викладача, а під конспектуванням також розуміють повний, але не завжди осмислений запис лекції. Дійсно, більшість студентів намагаються максимально записати те, що говорить лектор і при цьому обмежують свої можливості в осмисленні навчального матеріалу. А це означає, що такі студенти фактично не конспектують, а «стенографують» (тобто намагаються зробити точний

буквальний запис). Отже, конспектом можна назвати лише самостійний осмислений запис. Виникає проблема дуже серйозного ставлення викладача і студента до конспектування. Тому викладачу слід вирішити, які теми лекцій відводити під конспектування в аудиторії, а які за вказаною літературою чи інтернет-ресурсами самостійно. Практика показала, що складання коротких конспектів лекцій буде ефективнішою тоді, коли студент першу частину (45 хв.) навчального заняття, слухатимуть виклад змісту теми, а другу частину (45 хв.) самостійно працює над складанням власного конспекту. Можливе застосування і такої методики, як отримання студентом друкованого варіанту тексту лекції, за яким він складає власний конспект. Однак перший варіант складання самостійного конспекту можна лише запропонувати, але не вимагати, особливо на I та II курсі. Цей варіант буде дієвий лише при введенні викладача певних стимулів у вигляді додаткових заохочувальних балів. Названий метод опрацювання навчального матеріалу буде більш ефективним починаючи зі студентів II–III курсів.

Кожне семінарське заняття передбачає активну комунікацію викладача та студентів по визначеній темі, і дає широкі можливості для активізації само пізнавальної діяльності із застосуванням елементів різноманітних освітніх технологій та інтерактивних методів навчання: постановка проблемних питань, розв'язання проблемних ситуацій, робота в невеличких групах, захист робочих гіпотез, презентація виконаного домашнього завдання.

Як бачимо, самоосвітня пізнавальна діяльність студента передбачає удосконалення особистості майбутнього фахівця, сприяє розвитку його творчого потенціалу, без чого неможливе формування фахівця-майстра своєї справи. Складність вирішення проблеми становлення творчої особистості майбутнього спеціаліста посилюється багатьма суперечностями, що вкоренилися у сучасній вузівській системі підготовки фахівця, а саме: між можливостями вузівської підготовки, готовністю майбутнього фахівця до реалізації завдань, збагачення творчого потенціалу і недостатньою педагогічною спрямованістю навчальних планів з підготовки фахівців; між динамікою розвитку інтересу студентів до педагогічної творчості та консерватизму змісту традиційних форм і методів навчання; між потребою особистості в творчій професійній діяльності та низькою престижністю професії учителя і соціального працівника у сучасному суспільстві; між

індивідуальною своєрідністю процесу становлення творчої особистості вчителя та встановленим «валовим підходом» до вузівської та після вузівської підготовки. Ці, та інші суперечності зумовлюють проблему: як теоретично обґрунтувати і здійснити на практиці вдосконалення системи професійної підготовки, що дозволила б на потрібному рівні сформувати творчу особистість. У цьому контексті є доцільним розглянути таке комплексне поняття, як «професійне самовдосконалення» фахівця, яке включає в себе: самоосвіту, самовиховання, саморозвиток, самоуправління тощо. Професійне самовдосконалення відбувається звичайно через самоосвіту, тобто оволодіння різноманітними науковими та методичними знаннями (філософськими, економічними, політичними, фаховими, психолого-педагогічними тощо;) саморозвиток (розвиток нового педагогічного мислення, що базується на цінностях демократичного суспільства.) Воно потрібне не тільки для забезпечення професійного зростання, а й для оволодіння ним «технологією» підготовки до безперервного самовдосконалення. Організація професійного самовдосконалення та його здійснення включає розв'язання цілого комплексу творчих завдань, які неможливо алгоритмізувати чи описати за допомогою певних приписів, вказівок або інструкцій. Структуру підготовленості до професійно-педагогічного самовдосконалення фахівця можна представити схемою (див. Рис. 3.2).

Творчий характер професійного самовдосконалення зумовлюється тим, що вчителю на основі самопізнання та аналізу результатів власної навчально-виховної роботи доводиться самостійно визначати зміст і структуру знань і умінь, якими необхідно оволодіти; особисті та професійні якості, які потребують корегування, а також відшукати відповідні джерела знаходження цих знань (література, інтернет джерела, об'єкти-носії передового педагогічного досвіду тощо), а також способи їх раціонального застосування на практиці.

Отже, професійне самовдосконалення вчителя реалізується в першу чергу через систему методичної роботи, яка охоплює, як освітньо-пізнавальний, так і творчо-перетворюючий аспекти його діяльності. Здобуті у процесі професійного самовдосконалення знання, уміння і набуті компетентності, вчитель застосовує у освітньому процесі. Тому сфера цього застосування охоплює педагогічне моделювання процесу, його реалізацію, дослідження та вдосконалення.

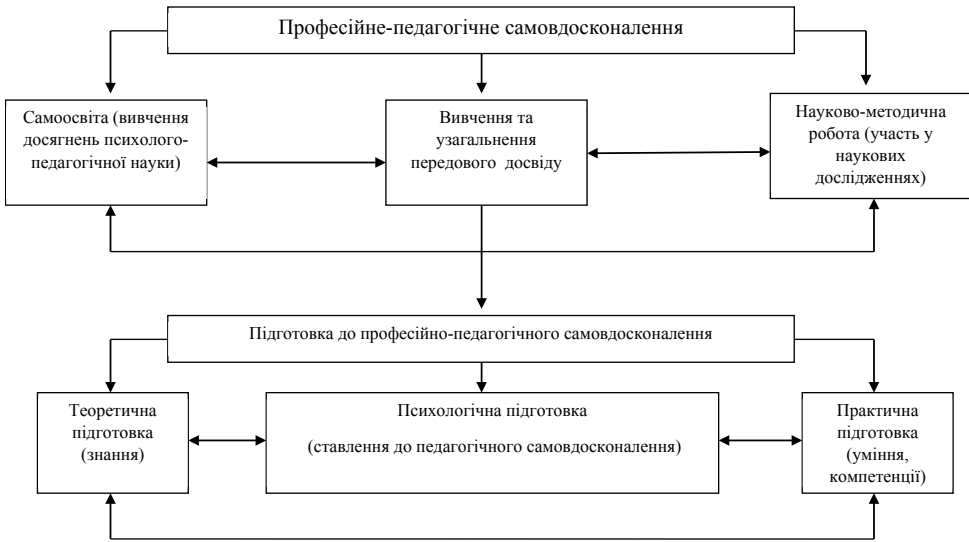

Рис. 3.2. Структура підготовленості вчителя до професійно-педагогічного самовдосконалення

Джерело: власна розробка

Як бачимо, професійно-педагогічна діяльність учителя за своєю природою є творчою, бо процес розв'язання не піддається алгоритмізації, тобто не може бути однозначно визначений за допомогою алгоритмів, вказівок, інструкцій. Найповніше творчість вчителя виявляється в його пошуках оптимального варіанту щодо організації навчання і виховання. Навчально-творча і самоосвітня діяльність студента передбачає формування та розвиток його творчих здібностей. Її відмінність від творчої діяльності сформованого вчителя в тому, що вона більшою мірою піддається педагогічному керівництву з боку викладачів, а новизна її кінцевих результатів, як правило, має суб'єктивний характер.

Варто зазначити, що організація і здійснення самоосвітньої роботи студента, виконує ще одне важливе завдання в напрямку формування мотиваційної сфери студента та його професійно-наукових інтересів. До найбільш дієвих форм роботи зазначеного напрямку належать участь студентів у роботі предметних гуртків, проблемних

груп, вчительських конференціях та різноманітних педагогічних читаннях. Це дає змогу майбутнім учителям пройтися змістом методичної роботи, зіставити власний рівень професійної підготовки з підготовкою досвідчених вчителів-методистів, подумати над тим, яким чином можна домогтися зростання власної професійно-педагогічної майстерності. Показовим є зізнання студентки-практикантки РДГУ спеціальності «Історія» Людмили П.: «Уважно прислухаюся до виступів учителів і мимоволі замислююся над тим, як багато треба вчитися в майбутньому, незважаючи на те, що позаду майже чотири студентських роки і до випускних іспитів залишилося кілька кроків». У цих словах чітко відчувається занепокоєність випускниці рівнем професійної підготовки, викликана зустріччю з досвідченими вчителями під час засідання предметної комісії. Формування та розвиток у студентів науково-педагогічних інтересів сприяє їх безпосередня участь у роботі предметних методичних комісій та методичних об'єднань під час практики у школі. Студенти вивчають досвід освіти у досвідчених учителів, систему їх науково-методичної роботи, самостійно опрацьовують окремі питання на матеріалах, здобуті під час практики у школі, готують реферати, з якими виступають на підсумкових конференціях. Слушною у цьому контексті є думка про те, що на розвиток науково-педагогічних інтересів студентів, значною мірою впливає зміст і якість джерел інформування, які використовуються як дидактичний матеріал. Тому одне із завдань викладача полягає в розробці та обґрунтуванні вимог до підбору джерел інформування для майбутніх учителів. До них належать: відповідність змісту джерел інформування тематиці лекційних та інших занять; новизна інформації, викладеної у джерелі; практична спрямованість змісту дидактичних матеріалів. Важливим є і такий критерій, як врахування читацьких запитів студентів.

З цією метою було проведено опитування студентів і розроблена методика за якою були досліджені і вивчені критерії, за якими студенти віддають перевагу тому чи іншому джерелу інформування на двох рівнях: за найбільшим та найменшим статусом. Узагальнені показники відбору дидактичних матеріалів відображена у Табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Характеристика джерел інформації за статусом

Особливості літературних джерел	
З високим статусом	З низьким статусом
<ol style="list-style-type: none"> 1. Актуальність теми, її близькість до шкільної практики. 2. Привабливість змісту. 3. Структурна чіткість. 4. Логіка, переконливість, ясність викладу. 5. Образна літературна, доступна мова. 6. Практична спрямованість. 7. Невеликий обсяг. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий теоретичний інтерес. 2. Абстрактність змісту джерела. 3. Наявність складного понятійно-термінологічного апарату. 4. Теоретична спрямованість. 5. Великий обсяг.

Джерело: власна розробка.

Зіставивши особливості джерел формування, які отримали відповідно високі та низькі статуси, не важко переконатися в тому, що з метою формування та розвитку у студентів науково-педагогічних інтересів, доцільно використовувати науково-педагогічні праці з чітко вираженою практичною спрямованістю, написані доступно, образною мовою з високою емоційною насиченістю. Це припущення чітко підтверджується у тому випадку, коли студентам запропоновано вільний вибір дидактичних матеріалів. В якості дидактичних матеріалів до самоосвітньої роботи студентам I–II курсів, доцільно використовувати статті з педагогічних журналів масового призначення («Початкова школа», «Рідна школа», «Шлях освіти»); методичні посібники, газетні статті розміщені в освітніх сайтах, поступово підсилюючи зміст самоосвітньої роботи науково-педагогічними

творами, фаховими збірниками, окремими частинами монографій та ін. Дослідження показали, що найбільш сприятливим періодом для формування у студентів інтересів до педагогічного самовдосконалення є перші чотири семестри. Це пояснюється насамперед тим, що на молодших курсах студенти залучаються до вивчення психолого-педагогічних дисциплін, у них виховується позитивне ставлення до педагогічної науки, як важливої передумови їх успішної професійної підготовки.

Слід звернути увагу на формування у студентів знань та умінь в напрямку пошуку потрібної інформації. Це знання про етапи роботи над літературними джерелами, способами фіксації здобутої інформації; способами систематизації і обробки інформації та підготовки до впровадження у власну практику. Крім однорідних завдань, які багаторазово виконують студенти, особливе місце належить індивідуальним завданням творчого характеру. Починаючи з першого семестру, кожен студент виконує творче самоосвітнє завдання, наприклад: читання відповідного розділу підручника, журнальної статті за визначеною темою, складання простого чи розгорнутого плану-конспекту, написання тез, резюме, відгуків, рецензій, анотацій. Щоб запобігти можливому перевантаженню студентів, творчі завдання добираються з таким розрахунком, щоб виконання кожного займало не більше 1–1,5 годин на тиждень.

Сьогодні великі потенційні можливості щодо організації самоосвіти студентів, закладені у застосуванні інформаційних комп'ютерних технологій, а саме доцільність застосування навчальних засобів, розміщених в мережі «Інтернет». Студентами були названі великі переваги інформаційно-освітніх технологій над традиційними, а саме: відкритий доступ до освітніх ресурсів у будь-який час, в будь-якому місці можливість запиту і оперативне надання довідкової інформації, інтерактивність, аудіо-візуальне уявлення інформації, простота використання тощо [4]. Використання елементів дистанційного навчання дає можливість інтерактивного, індивідуального та групового спілкування викладача зі студентами, а саме: швидке отримання завдання, надання належної консультації щодо його виконання; забезпечення своєчасного виконання, перевірки та оцінювання виконаного завдання.

Не менш важливою проблемою є професійна підготовка фахівця соціальної сфери, позаяк сучасне суспільство нагромадило велику кількість гострих проблем життєдіяльності людини і перебуває в пошуках шляхів та можливостей їх розв'язання. Соціальна робота є невідривною від суспільства і спрямована на усі його проблемні прошарки і існуватиме доки існує суспільство, навіть за найвищого його розквіту, не кажучи вже за суспільство, яке перебуває у кризовій ситуації.

Питання самоосвіти та саморозвитку соціальних працівників у сучасній науковій літературі відображено недостатньо. Самоосвіта аналізується як один із компонентів професійної компетентності соціальних працівників у дослідження таких науковців як: Т. Семигіна, А. Капська, О. Карпенко, М. Лукашевич, М. Фірсов та інші.

Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги [8].

Розвиток соціальної роботи в Україні ставить перед викладачами закладів вищої освіти завдання: поряд із формуванням у студентів соціологічного мислення, забезпечення їх фундаментальною теоретичною і практичною підготовкою з різних напрямків надання соціальної допомоги, здійснює підготовку фахівців до виконання професійних функцій, формує готовність до самостійного вирішення проблем клієнтів.

Дослідниця А. Бистрюкова обґрунтовує структуру професійного саморозвитку майбутнього соціального працівника, яка складається із особистісних якостей та сукупності видів компетенцій, формування яких відбувається послідовно, спочатку на етапі самовизначення студента та подальших етапах його самореалізації як професіонала [3]. Зважаючи на специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, слід зазначити, що професійний саморозвиток майбутнього фахівця тісно пов'язаний із розвитком особистих здібностей до реалізації соціально-педагогічної діяльності. Адже, як зазначає Н. Троценко, основна мета професійної діяльності соціального працівника ґрунтується на реалізації цілей соціально-педагогічної роботи, а це – піклування про добробут, розкриття можливостей і

здібностей особистості, сім'ї, суспільства до нормального соціального функціонування [20]. Показано, що найбільш популярними формами позааудиторної роботи соціальних працівників є відвідування різноманітних акцій та заходів, психологічні семінари і тренінги, конференції та ін.

Дослідник В. А. Поліщук та Н. О. Островська вважають, що: навчання майбутніх фахівців соціальної сфери обов'язково передбачає окрім академічного компоненту, обов'язкове формування особистісних психологічних якостей і рис, які відповідають вимогам професії, а також уміння контактувати, вести переговори, захищати інтереси клієнтів, співпрацювати з представниками суміжних професій, бути формальним і неформальним лідером [18, 14]. Тому, необхідним елементом, який відповідає сучасним вимогам ринку праці, а також професійного та особистісного зростання є розвиток потреби до саморозвитку та самоосвіти в процесі навчання у закладах вищої освіти. При цьому, слід зауважити, що особливість змісту поняття «саморозвиток» та «самоосвіта» набувають саме тоді, коли йдеться про групу професій «людина – людина», до яких і належить професія соціального працівника [5].

Отже, самоосвіта соціального працівника – це довготривалий процес, який забезпечує безперервність підвищення освітнього рівня та розширення інформаційного поля, покращення якості і підняття рівня компетентності та професіоналізму і цей процес немає обмежень.

Як бачимо, самоосвітню пізнавальну діяльність студентів, слід розглядати, як активну діяльність особистості, спрямовану на виконання поставленої мети, пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування і розвиток умінь та навичок, а також їх удосконалення і систематизацію. Вона передбачає удосконалення особистості майбутнього фахівця, як у професійному так і в загальнокультурному розвитку.

Метою самоосвітньої діяльності є компенсація недоліків базової освіти педагогів та соціальних працівників, адаптація до нових знань, до професійної культури та розвитку творчого потенціалу.

Дослідження з даної проблеми дають підставу зробити висновок про те, що ті уміння і навички, які набуває студент у виші самостійно, в подальшому стають базовими у формуванні їхніх професійних компетентностей. Майбутній фахівець соціально-педагогічної

сфери повинен лише зуміти їх успішно використати у своїй професійній діяльності. Подальші наукові розвідки з даної проблеми вбачаємо у виробленні більш досконалих критеріїв щодо оцінювання самостійної роботи студентів; використання можливостей дистанційного навчання і сучасних комп'ютерних технологій в організації цього виду діяльності; дослідження чітких схем взаємозв'язку самостійної роботи студентів з формуванням їхніх професійних компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Базиль Л. О. Сутність літературознавчої компетенції вчителя-філолога в контексті парадигмальних змін у системі освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2015. III (22), Issue 45. С. 6–13.
2. Бурлака В.О. Самоосвіта особистості, як соціокультурне явище: автореф. дис. канд. філос. наук. : 17.00.01. Харківська держ. академія культури. Харків, 2005. 16 с.
3. Бистрюкова А. Н. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів, засобами проектної технології / автореф. дис... на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А.Н. Бистрюкова. – Ялта, 2009. – 20 с.
4. Використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі: методичні рекомендації, Київ: НУОУ, ім. Івана Черняхівського, 2020. 41 с.
5. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі соціальної підготовки. Дис. док. пед. наук: 13.00.04 / Вайнола Р. Х.. – К., 2009. – С. 16–19.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність», затверджений ВР України від 04.07.2002 №40 – IV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
7. Заскалета Г.С. Організація самостійної роботи студентів сількогосподарського інституту: автореф. канд. дис. / Г. С. Заскалета. – К., 2000. – 19 с.
8. Закон України «Про соціальні послуги» <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/966-15> 2003 зі змінами.
9. Красильникова О. Компетентністний підхід, як основа філософії освіти. Вісник КНТЕУ. №1 с. 147–168.
10. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму у стратегіях освітнього простору. Київ: «Педагогічна думка» 2008. 311 с.

11. Максименко С.Д. Психологія особистості: підручник./ С. Д. Максименко, К. С. Максименко, В. П. Павча, – К.: ТОВ «КММ», 2007 – 296 с.
12. Малихін О.В. Формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харк. держ. пед. ун-т. ім. Г. Сковороди. Харків, 2000. 17 с.
13. Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В.О. Огнев'юк // Шлях освіти. – 2009. – №4. – С. 2–6.
14. Островська Н.О. Професійна майстерність спеціаліста з соціальної роботи / Н.О. Островська // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2012. – №1. – С. 236.
15. Пуховська Л. П. Професійна підготовка учителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: монографія. – К.: Вища школа, 1997. – 179 с.
16. Пометун І.О. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / Під заг. ред. О. В. Овчарук, Київ : «К.І.С.», 2004 с. 15–24.
17. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології: навч. посіб. / За заг. ред. І. Ф. Прокопенко. – Х.: Колегіум, 2006. – 224 с.
18. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: автореф. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Поліщук. – Тернопіль, 2006. – 44 с.
19. Петрук Л. П. Самостійна робота студентів у контексті формування професійних компетентностей майбутніх учителів. Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок» №1 (209) січень 2023. м. Дрогобич. С. 108–113.
20. Троценко Н.Є. Професійне самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах: дис. канд. пед. наук 13.00.05 / Троценко Н. Є. – Луганськ, 2011. – 243 с.
21. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія. / За ред. В. Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
22. Шайдур І.А. Самостійна робота студентів педагогічних університетів на основі індивідуально орієнтованого підходу: автореф. дис. канд. пед. наук. / І. А. Шайдур. – К., 2003. – 22 с.

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
У ПЕРІОД КРИЗОВИХ ЗМІН.
СУЧАСНІ ВІЗІЇ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**PRACA SOCJALNA
W OKRESIE ZMIAN KRYZYSOWYCH.
WIZJE NOWOCZESNE**

MONOGRAFIA ZBIOROWA

*За науковою редакцією
Пелеха Юрія Володимировича*

*Технічний редактор
Віталій Власюк*

Підписано до друку 25.12.2023 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура "PT Serif". Друк офсет.

Ум. друк. арк. 24,83. Наклад 100 пр. Зам. 112.

Видавництво "Волинські обереги".

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва "Волинські обереги".